

Шербаева Ж.Р.

**БАШТАЛГЫЧ КЛАССТЫН МУГАЛИМДЕРИН ДАЯРДОДО ЖОМОКТОРДУ
ОКУТУУНУН КЭЭ БИР МАСЕЛЕЛЕРИ**

Шербаева Ж.Р.

**НЕКОТОРЫЕ ЗАДАЧИ ИЗУЧЕНИЯ СКАЗОК В ПОДГОТОВКЕ УЧИТЕЛЕЙ
НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ**

Zh.R. Sherbaeva

**SOME EXAMPLES OF TEACHEING FAIRY TALES IN TRAINING TEACHERS FOR
PRIMARY SCHOOLS**

УДК: 37.011.31: 398.21:37:012

Бул макалада башталгыч класстын мугалимдерин даярдоодо жомокторду окутуунун кээ бир маселелери каралды. Жомоктордун мазмунуна карай балдарга таасирдүү жактары белгиленди.

Негизги сөздөр: *башталгыч класс мугалими, руханий байлык, жомоктор, адептүүлүк, гумандуулук, эстетикалык, эмоционалдуулук, билимдүүлүк.*

В данной статье рассматриваются некоторые вопросы изучения сказок в подготовке учителей начальных классов. Отмечены важные стороны влияния сказок на детей, в зависимости от их содержания.

Ключевые слова: *учитель начальных классов, духовное богатство, сказки, нравственность, гуманный, эстетический, эмоциональный, образованный.*

The article deals with some problems of learning fairy-tales in training teachers for primary schools. The importance of their influence on children according to the content is described in this article.

Key words: *a teacher of elementary classes, spiritual richness, fairy tales, morality, humanity, aesthetic, emotional, educated.*

Кыргыз республикасынын учурдагы саясий, экономикалык жана руханий жактан болуп жаткан өзгөрүүлөрү жогорку окуу жайларда келечектин адистерин туура калыптандыруу проблемаларына жаңыча көз караш менен кароону талап кылууда. Окутуу ишин жүзөгө ашыруу менен бирдикте жогорку окуу жайлары студенттердин инсанынын ар тараптан өнүгүүсүнө, алардын жалпы жана педагогикалык маданиятын калыптандырууга зарыл шарттарды түзүүгө тийиш. Себеби бул сапаттар келечектин мугалиминин кесиптик, инсандык мүмкүнчүлүктөрүнүн негизи болот.

«Аалым болуш оңой, адам болуш кыйын» бул кылымдарды карыткан элдик накыл. Билим берүү жөнүндөгү концепцияда адилеттүү айтылат: базар экономикасы эгоист, өзүмчүл, эпчил, шылуун, акча табууну биринчи орунга койгон инсандарды калыптандырды. Коомдогу экономикалык кризистин себеби руханий негиздердин кыйрашында. Экономикалык кризистен руханий кризис коркунучтуу. Башын компьютердик техника, эс тутумун интернет, кулагын телефон ээлеген баланын жүрөгүнө от тутантып, жан дүйнөсүн тазартуу зарыл.

Тарбия бала бакчадан, мектептен башталат эмеспи. Адамдык сезим менен адамгерчилик бала

кезден ойгонот, эң эле эрте башталат. Руханий дүйнө бала кезде өтө бат өнүгөт. Ошондуктан маданияттуу окурманды мектептен кантип тарбиялап, аны анан адатка айландыруу бүгүнкү күндөгү эң зарыл, эң олуттуу маселе экендиги баарыбызга маалым.

Бүгүнкү мектеп мугалиминин алдында баарыдан мурда эстетикалык сабаттуу, сезимдүү окурманды тарбиялоо керек деген проблеманы биринчи орунга койду. Ошондуктан келечек мугалимдерди, студенттик күндөрүнөн баштап эле жомоктордун тарбиялык маани-маңызын билип, окутуу процесинде пайдаланууну үйрөтүүдө турат.

Мугалим балдарга тарбия берет. Ошол тарбияны ишке ашырууда эң алгач жомоктор бизге курал боло алат. Жомоктогу, мисалы жөө жомоктордогу айбанаттардын мүнөзүн ачып берүү менен окуучуну башкача айтканда баланы жакшылыкка, адептүүлүккө, гумандуулукка жана башка адамдарга мүнөздүү болгон жакшы сапаттарга тарбиялоого жетишебиз.

Жомоктор - дүйнөнү таанып билүүнүн чыныгы философиялык маселелерин аныктаган кылымдар бою иштелип чыккан баалуу маалымат. Байыркы замандан бери эле жомок баланы тарбиялоонун ажырагыс бөлүгү болуп эсептелет. Балдар жомогу - баланы тарбиялоонун керектүү каражаты, жомоктор балага турмуш тууралуу жөнөкөй сөз менен баяндайт, жакшы-жаманды ажыратууга үйрөтөт, татаал абалдан чыгуу жолдорун көрсөтөт. Жомок - балдардын тили, чоңдордун тилине караганда түшүнүктүү, мазмундуу, балдарга ыңгайлуу.

Жомоктор - кереметтүү, турмуштук окуяларга бай гуманисттик пафосттогу чыгармалар. Аларда достук жана кастык, жашоодогу кыйынчылыктарга туруштук берүү, сабырдуулук, жандуу жаратылыш менен болгон тагтуу мамиле, сөз кудуретин андоо, аялзатына урмат көрсөтүү, эмгекчил, тапкыч болуу, элге адилет кызмат көрсөтүү, эне менен баланын ортосундагы жылуу мамиле, парзынан кутулуу, эненин ак сүтүн актоо, айкөл, кечиримдүү болуу, жүрөгүндө адамгерчиликтин үрөнүн өстүрүү, адамды баалап, анын кадырына жете билүүгө тарбиялоо мугалимдин негизги милдети болуп саналат. Жомок - элдик оозеки чыгармалардын бир үлгүсү. Оозеки чыгармалар жөнүндө Алексей Максимович Горький: «Элдик оозеки көркөм чыгармачылыкты

билбей туруп, эмгекчи элдин чыныгы тарыхын билүүгө болбойт» – деп айткан [1.70].

Кыргыз эл жомокторун окутуу боюнча Т.Молдогазиевдин методикалык эмгегинде: «Эмнелерди гана иштебесин жомоктогу оң каармандар биздин көз алдыбызда кадимки эле көзгө атаар мергенчи, мал баккан жаш бала, эмгегинен баар тапкан баба дыйкан, эл камын ойлогон акылдуу кыз, колуна көөр төгүлгөн уста болуп элестейт».

Ошону менен биргеликте жомоктун аягында ач көздүк, митайымдык, алдамчылык, таш боордук, теңсиздик, ички, тышкы кастык биротоло тыйпыл болуп, аябаган марттык жана ак көңүлдүк, адамгерчилик, чындык жана эркиндик, теңдик салтанат курат. Адам чыдагыс, айтып бүткүс не бир терс көрүнүштөр чыныгы достукка, патриоттуулукка, назик сулуулукка, турмуш чындыгына салыштырылып берилгендиктен жомоктордун нравалык - эстетикалык күчү, таасири даана көрүнөт, жомоктор өспүрүмдөргө акыл-насаат айтып, кеңеш берет.

Өзүнүн поэтикалык каражаттары жана сүрөттөлгөн күрөштөр аркылуу жомоктор өспүрүмдөргө эмненин жакшы, эмненин жаман экендигин ачат. Ак көңүлдүүлүктү кара мүртөздүктөн, чындыкты калптан ажырата билүүгө тарбиялайт. Жомоктордогу окуялардын жүрүшүндө түзүлгөн шарттар, каршылыктарды жана тоскоолдуктарды жеңүүдөгү каармандардын эр жүрөктүүлүгү, айлакер акылдуулугу өспүрүмдөрдүн сезимин козгоп, жашоо-тиричиликке оптимисттик мамиле жасоого үндөйт» - деген ой айткан [3.49].

Иогин Генрих Песталоцци “Энелер мектеби” деген китебинде балдар курчаган чөйрө жөнүндө эмнени билүү керек, аны сактоо, коргоо, тартипке келтирүү үчүн эмне кылуу керек экенин ата-энелерге, педогогдорго маанилүү кеңеш берет [2.79].

Ошондуктан эгерде чоң адамдар балдарга жардам берүүнү, түшүндүрүүнү, колдоону, балдарга бир нерсени ачууну кааласа, анда алар кайрадан балдардын тили болгон акылдуу жана абдан кызыктуу жомокко кайрылуу керек.

Балдардын өнүгүүсүндө жомоктун орду көп кырдуу: балдардын фантазиясын, ой жүгүртүүсүн жана туура сүйлөөсүн өнүктүрөт, сөздүгүн байытат, логикалык байланыштуу кептин өнүктүрүүгө жардам берет. Жомоктордун таасири астында бөбөктөр эмоционалдуу, образдуу жана кооз сүйлөп башташат. Бул сыйкырдуу окуялар балдарды мамилелешүүгө, суроолорду берүүгө, сөздөрдү, сөз айкалышууларды жана сүйлөмдөрдү түзүүгө түрткү берет.

Балдар үчүн жомокторду туура тандоо зарыл. Жомокторду тандоодон сырткары, аларды көркөм окуу же айтып берүү дагы өзүнчө чоң даярдыкты талап кылат. Жомокту окуп жаткан адам сөзсүз балдардын курактык өзгөчөлүгүн эске алуусу керек, себеби кабыл алуу, түшүнүү, угуу эмоцио-

налдык сезимдердин ойгонушу ар бир жаш куракта ар башкача.

Жомокторду колдонууда кээ бир татаалдыктарды жаратат, аларга:

- кээ бир жомоктордун мазмууну белгилүү болгондуктан, жомоктун акыры белгилүү болгондуктан балдардын кызыгуусун эске алуу керек;
- узун жомокторду колдонууда, балдардын жаш өзгөчөлүгүн, балдардын тайпадагы санын эске алуу керек;
- автордук жомоктор көпчүлүк учурда автордун көз карашын камтыгандыктан, балдардын психологиялык өзгөчөлүктөрүнө туура келбей калышы мүмкүн;
- автордук жомоктордогу чеберчилик искусствосу мугалимдин, психологдордун усулдук иштеринин сапатына түрдүү таасир берет, себеби жомоктун өзөгүндөгү өзгөрүүлөр жомоктун чыныгы таасирдүү күчүн бузушу ыктымал, бул болсо психологиялык контактагы атмосфераны бузушу мүмкүн;
- жомокту айтып берүүдө түрдүү педагогикалык усулдарды туура колдонуу;
- жомокту туура тандоо, жомок окуп берүүнүн убактысын жана жомоктун акырын туура анализдөө;

Жомок баланын ички дүйнөсүнүн тарбиясында, жан дүйнөсүнүн өнүгүшүндө, окуяны кабыл алуу деңгээлин жогорулатууда, жашоонун мыйзамдары жөнүндө билим алууда ж.б.у.с. башка балдардын психологиясын калыбына келтирүүдө да зор мааниге ээ. Мына ошондуктан жомокторду колдонууда педагогикалык чеберчиликтин мааниси зор мааниге ээ экендигин эске алуу керек.

Биз болочок башталгыч класстын мугалимин ар убак мөмөлүү даракка салыштырабыз. Дарак мөмөлөйт. Мөмөсү бышкан сайын ийилет, адам да окуган сайын, билген сайын бой көтөрбөйт, анын улуулугу жөнөкөйлүктө. Биз чындап бутак-шактарга кам көрчү болсок, даракты азыктандырган тамырга үнүлүп, тереңдеп көрөлү. Адамды азыктандырган тамыр деп ата-эне тарбиясы, мугалимдин, устаттын эмгеги, илимий баалуулуктары, адеп маданияты сыяктуу булактардан канча суу ичүүнү түшүнгөнүбүз туура болоор эле.

Адабияттар:

1. Горький А.С. Собр. соч., т.27, [Текст] / А.Горький. – Москва, 1953.
2. Песталоцци И.Г. Избр. педагогические сочинения в 2-х томах: Пер.с нем.М., 1981.
3. Молдогазиев Т. Элдик оозеки чыгармаларды V-VI класстарда окутуу [Текст] / Т. Молдогазиев. – Фрунзе: Мектеп, 1988.
4. Адеп: жалпы билим берүүчү мектептердин 1-11-класстары үчүн окуу программасы / [С.Байгазиев, С.Иптаров, Б.Исаков, Э.Аширбаев, М.Калманбетов, К.Бекбердиева, М.Байымбетов, Б.Батыркулов, Д.Жапаров]. – Бишкек, 2006.

Рецензент: к.п.н., доцент Абдураимова З.